O LUGAR DE GALICIA NA PRIMAVERA INTELECTUAL IBÉRICA

Cid Seixas

Os eruditos do século XVI impuxeron ó mundo a idea de que a Idade Media representa a longa noite, ou o momento de tebras, da civilización occidental. A designación, hoxe corrente, de Renacemento, para o mundo instaurado polos acontecementos do século XVI, tamén reafirma a idea dun hiato entre o mundo antigo e o admirable mundo novo.

Non imos contestar aquí esta perspectiva, difundida, tal vez, debido ó feito de longos anos da Idade Media

teren sido marcados polo dominio de Europa por pobos chegados doutros continentes. O mundo cristián, en que o antigo imperio romano se converteu, foi invadido por culturas e crenzas diversas, tendo algúns invasores dado orixe a civilizacións que hoxe deteñen grande poder en Europa.

Nos lugares onde os invasores procuraron asimilar a antiga tradición greco-romana, fixéronse tentativas de construír un novo imperio europeo.

Na Península Ibérica, que polas súas características e riquezas culturais se constitúe nun verdadeiro continente, a concentración de árabes e xudeus fixo florecer unha importante cultura diferenciada doutras rexións de Europa. En Andalucía, por exemplo, ó redor do século XII, a cultura xudaico-mozárabe permitiu o florecemento dunha primavera intelectual comparable, en moitos aspectos, ó renacemento do século XVI.

Mais este mesmo século XII que marca o apoxeo e o declinio da cultura mourisca, no continente hispánico, asiste ó esforzo de recuperación da cultura cristiana. É aí que ten lugar destacado a contribución do pobo galego a tódalas Españas. Cidades como Vigo e Compostela, esta última tornada sagrada pola longa tradición mítica en torno ó apóstolo Santiago, convertéronse en lugar de conver-

xencia do espírito occiental-cristián. Se os mouros se voltaban cara á súa cidade santa, os cristiáns encontraron en Santiago de Compostela a súa propia Meca.

É por iso que os poderosos reis de León e Castela, ou mesmo os seus descendentes no novo reino de Portugal, aprenderon a lingua galega. Nas ordes relixiosas, homes eruditos, versados na lingua latina e na filosofía grega, tornáronse mestres da nobreza ibérica.

A Galicia dos séculos XII e XIII, ¿non sería unha especie de centro intelectual de reacción cristiá á extraordinaria cultura mourisca constituída pola diáspora árabe e xudaica ó atinguir a Península Ibérica?

E por iso Galicia é berce e palco dun movemento artístico que reúne música, danza, poesía e teatro na arte dos trobadores, segreis e xograis. Este movemento galego tivo para a Península Ibérica unha importancia com-

parable ó movemento dos trobadores provenzais con relación á outra Europa.

Cando na rexión francesa de Langue d'Oc os trobadores acadaron altos momentos de poesía en lingua vernácula, a súa arte foi imitada en Italia, en Alemania e noutras rexións onde as linguas e culturas nativas tentan segui-los camiños inventivos das culturas grecolatinas, aínda vivas na tradición literaria.

Se para o resto de Europa o trobadorismo provenzal foi o modelo preponderante, para as Españas serviu de norte o trobadorismo galego. O poderoso rei Don Afonso X, o Sabio, que reunía na súa cabeza as coroas de León e Castela, ademais doutras terras, utilizaba tanto o castelán canto o galego nas súas composicións. Seu neto, Dom Dinís, rei de Portugal, tamén compuña as súas cantigas en galego. Da vella lingua literaria de Galicia, hoxe chamada galego-

portugués, chegamos á nosa propia lingua portuguesa, falada en Portugal, parte de Africa e no Brasil.

Estas raíces antigas e eruditas, de onte, ligan a cultura brasileira e bahiana de hoxe á cultura dos galegos. Os millares de galegos e seus descendentes que, na súa diáspora, viñeron morar na Bahía, teñen connosco este lazo común. Nós, brasileiros, somos tamén un pouco galegos.

O Brasil ten os seus costumes, as súas crenzas, o seu pensamento e a súa arte estreitamente ligados a Portugal. Os escritores brasileiros valémonos dun tesouro común ós portugueses: a nosa lingua, a nosa tradición literaria. Mais esta lingua e esta tradición literaria están umbilicalmente ligadas ó pobo galego.

O primeiro movemento da literatura portuguesa foi o trobadorismo galaico, que non era un simple acontecemento local, senón unha poderosa expresión artística transformada en moda común á Península Ibérica.

Convén sinalar que a importancia deste trobadorismo galaico, e portugués tamén, non se estende só ás Españas, senón que é recoñecida en todo o mundo. Xa os poetas medievais doutros países procuraban coñece-la nosa lírica, como ben rexistra Ernest Robert Curtius, no seu libro ***Literatura europea e idade media latina***. Raimbaut de Va-queiras, no século XIII, presenta unha composición da cal as súas cinco estrofes están compostas alter namente nas linguas poéticas máis usadas no mundo románico: provenzal, italiano, francés, gascón e galego.

Co advento do Renacemento, o interese por esta producción non decaeu, tanto que dous dos nosos máis completos cancioneiros son copias italianas do século XVI. E este interese permanece nos séculos XIX e XX. En Alemania, por exemplo, os estudios das partituras codaxianas posibiltaron gravacións de discos con posibles hipóteses do que tería sido a melodía das cantigas galegas, unha vez que a notación musical da época non foi descodificada polos musicólogos. Por outro lado, a comprensión do panorama lingüístico e literario medieval debe ter en conta a natureza do substrato cultural da rexión, inclusive a historia do período anterior ás invasións dos romanos, xermanos e árabes.

Cando os exércitos de Roma enfrentaron os Lusitanos e os Galegos, encontraron civilizacións seculares, con institucións sólidas e nativas, como a dos antigos Celtas Ibéricos, Keltiberi ou Calaicos, como eran cha-

Baylia
das avelaneyras

mados polos romanos. Os historiadores datan dun milenio antes de Cristo a emigración celta desde Europa Central cara á Península Ibérica, fundindo a súa cultura coa das tribus nativas e forxando unha nova civili-

zación, a dos celtíberos, con técnicas e sistemas máis avanzados.

Esta superposición de culturas diversas – dos Celtas, Romanos, Suevos, Visigodos e Mouros – tal vez explique a tradición artística galego-portuguesa, de carácter nativo ibérico, capaz de se enriquecer co influxo provenzal traído polas cruzadas e polos caballeiros da fe.

Cando vémo-lo século XIII en Galicia como unha equivalencia, para a cristiandade, da grande efervescencia intelectual de orixe árabe en Andalucía, estamos falando dun proceso cultural altamente rico, dunha especie de antropofaxia cultural hispánica. Os eruditos e estudiosos dos mosteiros galegos válense dos elementos culturais árabes, longamente infundidos no mundo ibérico, para forxa-la súa arte, unha arte galega e ibérica.

Moitos autores de tratados académicos ou escolares pretenden subordina-la arte dos galegos á dos provenzais, esquecéndose do complexo tecido que dá sus tento ó trobadorismo galaico-portugués. En Galicia coñecíanse, por un lado, as composicións en latín dos cregos e eruditos, reunidos nos escritorios monásticos; e, por outro lado, as cancións e poemas en árabe e en lingua mozárabe. Da reunión de elementos lati-

nos e árabes surxiu o trobadorismo galaico-portugués.

As cantigas de amigo, que constitúen o máis rico material poético do noso trobadorismo, son de orixe popular. E esta tradición galega dun home compondo unha cantiga para expresa-lo sentimento dunha muller, como se fose a propia muller quem fala, é unha correspondente hispánica dun tipo de composición traída polos árabes.

As nosas cantigas de amigo, nas cais unha moza fala coa nai, coas irmás, ou mesmo coa natureza, sobre o seu amigo – isto é o seu amado –, equivalen ás antigas carjas, compostas en mozárabe. A muller elixe como obxecto a ser cantado na sua carja o habib, ou sexa o amado, como neste pequeno fragmento, onde palabras latinas e árabes se confundem:

– "Que faré mamma?
Meu al-habib est'ad yana."

Galicia foi, polo tanto, nunha tal perspectiva, centro de constitución dunha cultura occidental-cristiana no mundo mourisco da Península Ibérica.

Polos lazos galego-portugueses, estas raíces antigas e eruditas, de onte, ligan a cultura brasileira e bahiana de hoxe á cultura dos galegos. Por iso, repetimos, para non dicilo máis: os millares de galegos e seus descendentes que, na súa diáspora, viñeron morar na Bahía, teñen connosco este lazo común. Nós, brasileiros, somos tamén un pouco galegos.

SEIXAS, Cid. O lugar de Galicia na primavera intelectual ibérica. Traballo presentado á mesa redonda *Galicia em Foco.*
www.linguagens.ufba.br